

HET BIJBELSE SCHEPPINGSVERHAAL EN DE NATUURWETENSCHAP. *

EEN ANTWOORD AAN PROF. DR. H. G. STOKER

De punten, die door prof. Stoker zijn aangevoerd naar aanleiding van mijn artikel „Het Bijbelse Scheppingsverhaal en de natuurwetenschap”, vragen wel om enkele tegenopmerkingen. Ik hoop dat u de geruime tijd, die inmiddels verlopen is, geen bezwaar zult vinden; helaas kwam de aflevering van Koers met zijn betoog pas begin Februari in mijn bezit (zeepost).

Mijn eerste indruk, bij het lezen van de diskussie, was dat prof. Stoker wel wat te veel van mijn artikelen heeft verwacht. In het vervolg van mijn antwoord kom ik daar nog nader op terug.

Een veel belangrijker punt, en dat is van grote betekenis voor het verstaan

van de diskussie, is dat er verschillen zijn tussen wat prof. Stoker en ik rekenen tot de terreinen van de natuurwetenschap, de wijsbegeerte en het Christelijk geloof. Laat mij dus eerst dit duidelijk stellen.

De wetenschap is gebaseerd op het rationale, op het onderkennen van details der werkelijkheid; zij rangschikt, vat samen en maakt gevolgtrekkingen, die richting geven aan het verdere onderzoek. De hypothese van de samenhang van het levende en de mogelijkheid van het ontstaan van een groep van levende organismen uit een andere groep van organismen is zulk een gevolgtrekking, voortgekomen uit de

* Langs hierdie weg wil die redaksie aan mnr. Manten hartlik dank betuig vir sy reeks artikels asook die repliek teen die kritiek van proff. du Toit en Stoker. Graag wil ons hom die uitnodiging rig om ter gelegenertyd ons weer eens 'n artikel te laat toekom. So word die bande tussen Nederlandse en Suid-Afrikaanse Calviniste steeds hefter getrek en word aan die mure van 'n Christelike wetenskap gesamentlik gebou.

W. N. COETZEE.

samenvatting en rangschikking van beschikbare gegevens. Weliswaar heeft voortgezet onderzoek aangetoond, dat het evolutieproces gecompliceerder is, dan men aanvankelijk dacht, maar honderd jaar van intensieve natuurwetenschappelijke studie hebben toch de juistheid van de evolutie-hypothese niet anders dan kunnen bevestigen. Voor de natuurwetenschap is er dan geen bezwaar meer van een feit te gaan spreken. Hiermee is dan zeker niet gezegd, dat dit evolutieproces volledig willekeurig zou verlopen (evolutionisme). Natuurwetenschappelijk onderzoek kan ook enkele factoren nagaan welke de loop der evolutie bepalen (erfelijkheidspatroon van het organisme, omgeving), maar geen uitspraken doen over het bestaan van een innerlijke levenstendens, die een zekere gerichtheid der ontwikkeling zou bepalen, een „vis vitalis”, „élan vital”, „entelechie” (vitalisme, neo-vitalisme), noch over het niet-bestaan van een dergelijke levenskracht (mechanisme). Ook de stelling, dat alle levensverschijnselen de uitingen vormen van één onscheidbaar geheel, het levend organisme (holisme), voert ons weg van het terrein van natuurwetenschappelijk onderzoek. Want vragen wij: „wat vormt de achtergrond, wat is de betekenis van dit éne, van deze zich telkens weer manifesterende eenheid, zowel in het levend organisme als bij de schier eindeloos gevarieerde stroom van levensverschijnselen, die de geschiedenis van het leven op aarde ons onthult, dan eisen wij niets meer of minder dan een concreet antwoord op de vraag wat de reële achtergrond is

van het levensprobleem, dan verlangen wij een definitie van leven” (J. H. F. Umbgrove, „Leven en Materie”, 1946, blz. 79).

We bevinden ons hier dus midden in de verhouding natuurwetenschap — wijsbegeerte. Reeds hun namen geven aan, dat al deze -ismen zich niet meer bewegen op het gebied van de natuurwetenschap. Ik moet het dan ook als een ontsporing van prof. Stoker beschouwen, als hij al deze -ismen tot de natuurwetenschap gaat rekenen en daarna deze laatste daarmee gaat aanvallen. Hoe moet ik een zin verstaan als „Maar is hierdie beskouings (van Simpson, Häckel en Huxley) nie eerder konsekwensies van 'n natuurwetenskaplike wetenskapsidee wat God en Sy skepping a priori uitskakel en wat a priori aan natuurondersoek ten grondslag gelê word nie?”. Wanneer we spreken over een „wetenschapsidee”, beoefenen we dan niet wijsbegeerte in plaats van natuurwetenschap?

De natuurwetenschap kan slechts bepaalde aspecten van de totale kennis, die de mens in zijn vóórwetenschappelijke kennis van de natuur heeft, nader onderzoeken, andere moet zij eenvoudig in het duister laten. Onze natuurwetenschappelijke kennis is dus principieel onvolledig. Deze onvolledigheid valt overigens niet altijd op, het kost zelfs vaak enige bezinning om ze te ontdekken, omdat de natuurwetenschappelijke onderzoeker, vaak zonder dat hij dat zelf goed beseft, zijn natuurwetenschappelijke kennis aanvult door haar te zien in een soort wijsgerig perspectief. Toch is het belangrijk de eigen sferen van

wijsbegeerte en natuurwetenschap duidelijk van elkaar te onderscheiden. Dit is verre van eenvoudig, omdat de menselijke geeste steeds streeft naar een allesomvattende kennis Natuurfilosofie én natuurwetenschap zullen ieder afzonderlijk nooit de stoffelijke werkelijkheid naar al haar aspecten volledig kunnen doorgronden, maar het verlangen naar volledige doorgroning is bij de beoefenaars van beide aanwezig. Toch eist de menselijke kensituatie, dat de verschillende kensferen zorgvuldig uit elkaar worden gehouden, willen er geen ongelukken gebeuren.

Evenzo is het noodzakelijk dat we duidelijk beseffen wat behoort tot het terrein van de natuurwetenschap en wat in onze beschouwingen voortkomt uit ons Christelijk geloof. In mijn betoog is dat meermalen opgemerkt. Uit de opmerkingen van prof. Stoker blijkt, dat hij ook in dit opzicht de grenzen wel eens uit het oog verliest, namelijk wanneer hij stelt, dat de Schriftopenbaring leert, dat het ontstaan van leven in principiële zin een bijzonder scheppingswoord van God vereist heeft. Op grond van de Bijbel kunnen we slechts zeggen, dat God het even gewild heeft. Hoe het leven ontstaan is, leert ons de Bijbel niet. Het is de taak van de natuurwetenschap na te gaan of het ontstaan van leven langs natuurlijke weg kon plaats vinden of niet.

Ook mijn stellingen dat zon, maan en sterren niet eeuwig zijn, dat alles wat bestaat er is door de wil van God en dat het doel van de schepping de mens is (Stoker, blz. 142, punt 3b) liggen op het terrein van het geloof. Op

mijn beoefenen van de natuurwetenschap heeft dit weining invloed, daar dit slechts ingaat op het konstateerbare. Maar wel zal in de opbouw van het natuurwetenschappelijk - natuurfilosofische totaalbeeld hiermee rekening moeten worden gehouden. Van een tegenstrijdigheid in mijn beschouwingen, zoals prof. Stoker dit stelt (blz. 144, punt 4e) is dan hier geen sprake.

Zo heeft prof. Stoker wel veel zaken in de discussie ingebracht, die ik zelf niet aan de orde heb gesteld, maar tot een goed begrip van de problemen of tot een oplossing daarvan helpt dit ons maar weinig verder. De blz. 266—267 geven, al is het dan uiterst beknopt, wel een indruk, hoe ik het natuurwetenschappelijke begrip evolutie in de onderhavige artikelen heb willen hanteren (n.a.v. Stoker, blz. 143, punt 4b). Het is de verhouding tussen dit evolutiebegrip en de exegese van Genesis 1 die in de artikelen aan de orde werd gesteld. Dat dit slechts één facet is van de gehele problematiek geef ik onmiddellijk toe. Immers spelen een rol:

- A. de Bijbel;
 - a. de exegese van de Bijbel;
- B. de natuurwetenschappelijke gegevens;
 - b. de direkte interpretatie daarvan;
- C. wijsgerige beschouwingen.

Van deze behoeft de relatie A — B geen nader betoog, hier kan geen tegenstelling bestaan. Wel discussie behoeven: Aa: de verhouding tussen Bijbel en exegese; aB: de verhouding tussen Bijbelexegese en natuurwetenschappelijke feiten; ab: de invloed van onze Bijbelexegese op de interpretatie der

natuurwetenschappelijke gegevens; Bb: de verhouding tussen feiten en de interpretatie daarvan in de natuurwetenschap; bA: de invloed die een bepaalde interpretatie van natuurwetenschappelijke gegevens kan hebben op de Bijbelbeschouwing; ba: de invloed van de interpretatie van natuurwetenschappelijke gegevens op de Bijbelexegese. En verder — u kent de afgekorte weergave nu wel — AC, aC, BC, Ca, Cb. Bedenken we bovendien dat er niet één, maar een grote verscheidenheid aan natuurfilosofische beschouwingen is op dit punt, en C dus in bovenstaande relaties achtereenvolgens vervangen zal moeten worden door c1 (creationisme), c2 (holisme), c3 (vitalisme), c4 (mechanisme), c5 (pansomisme), enz. en deze beschouwingen elkaar op enigerlei wijze ook nog weer onderling beïnvloed kunnen hebben, dan beseffen we hoe enorm gekompliceerd ons probleem wel is. Verscheidene volledige jaargangen van **Koers** zouden nodig zijn om al deze punten aan de orde te stellen. In mijn artikelen ging het om de verhouding aB, waarbij Aa, ba en Cb terloops nog even werden aangestipt. Waarom alleen aB?

Omdat wij als Christelijke gemeenschap allereerst stil zullen moeten staan bij de fouten, die wij zelf hebben gemaakt, dat wij hebben vastgehouden aan een exegese, die mensenwerk was, maar gehanteerd werd als het Woord van God zelf. Het is zo gemakkelijk te zeggen, dat de natuurwetenschap en de natuurfilosofie de afgelopen eeuw een arrogante, zelfverzekerde, onbuigzame houding hebben ingenomen en daardoor

het atheïsme bevorderden (en het is bovendien nog waar ook). Daardoor verlichten we voor ons gevoel een deel van de eigen schuld, die voortkwam uit een zelfverzekerde, onbuigzame Schriftexegese. De Evangelieën leren ons, dat een theologische vooringenomenheid zelfs kan leiden tot een verwerpen van Christus persoonlijk, als Hij niet blijkt te passen in het door de mensen gemaakte kader (men zie bijv. Marcus 3: 1-6.)

In dit verband is het dienstig te wijzen op het belangwekkende boek van F. Dessauer „Der Fall Galilei und wir“, met een voorwoord van Le Grelle. Het gaat in deze studie niet maar om een uiteenzetting van de denkbeelden van Galilei, maar om „de zaak Galilei“, d.w.z. om het feit van zijn veroordeling door de kerk en het sindsdien gewijzigd inzicht. Le Grelle zegt in zijn voorwoord, dat het paus Urbanus VIII in zijn veroordeling van de natuuronderzoeker niet zozeer te doen was om het feit van de aardomwenteling, maar dat het mechanistisch determinisme hem verontrustte, dat de nieuwe leer scheen te veronderstellen. Ook hier was de zich ontwikkelende situatie zeer complex van aard. Maar ondanks alle appreciatie van de elementen, die een rol gespeeld hebben, blijft het oordeel van Dessauer helder en klaar: het was een **verschrikkelijke** zaak: „een mens wordt tot slachtoffer gemaakt, een vooraanstaand ongemeen begaafd hartstochtelijk denker“, waarbij ook de hardheid, waarmee men hem bejegende moeilijk te verstaan is, met als gevolg een bijna volledige vervreemding der leidende standen, waarbij een

tweehonderd jaar lang gehandhaaf indexverbod voor rooms-katholieken het gestichte onheil nog vergrootte: de nieuwe wereld van de geest ontstaat in hoofdzaak buiten de kerk en de rooms-katholieke landen. „Met Galilei had men de natuurvorsers verjaagd.” Voorbarigheid en onvoorzichtigheid in de positiekeuze van de kerk, vooral als dat gepaard gaat met een beroep op de Schrift, vormen een dreigend gevaar, vooral voor hen, die in hun geweten niet overtuigd zijn en in de kerk en belemmering gaan zien voor hun eerlijke wetenschappelijke arbeid. Zelfs al zou door de houding van de kerk of van de daarin vooraanstaande instanties maar één mens van haar zijn vervreemd, dan reeds treft haar een zware schuld. En wanneer men dan later tot erkenning komt van gemaakte fouten, kan men niet meer volstaan met het — op zichzelf niet onjuiste argument — dat alles te verklaren valt uit de historische situatie, waarin men de dingen toen nu eenmaal zo zag. Men kan zelfs de verwickelingen niet verontschuldigen, door te zeggen, dat er gevaar dreigde (prof. dr. G. C. Berkouwer).

Met dit alles wil ik zeker niet de schuld verkleinen, die ook de natuurwetenschap en vooral verschillende wijsgerige denkrichtingen dragen, die zich maar al te gemakkelijk van de nieuwe gegevens bedienden. Doch eerst dienen we te beseffen waar wij als orthodox Christelijke gemeenschap zelf staan. En daar Koers zich allereerst richt tot die Gereformeerde wetenschapsmensen (van velerlei aard) in een Christelijke volks-groep, viel als vanzelf de nadruk op de

verhouding tussen natuurwetenschap en Schriftexegese en de plaats van de laatste. Het is verblijdend dat, zoals prof. Stoker reeds zelf ook opmerkt, een grondslagenkritiek van de natuurwetenschap reeds in het huidige natuurwetenschappelijke of liever natuurfilosofische kamp zelf zoveel aandacht geniet.

Tot slot nog enkele kortere opmerkingen:

Ik ga volledig accoord met wat prof. Stoker opmerkt over een argumentum ex consensu. Maar de positiebepaling van de Christen tegenover evolutie als natuurwetenschappelijk gegeven, zal moeten komen van de zijde der Christelijke natuuronderzoekers. Als deze geen feiten kunnen aanvoeren tegen een dergelijk gegeven, ligt het zeker niet op het terrein van een andere wetenschap (i.c. de theologie) de waarde er van in twijfel te trekken.

Bedoelt prof. Stoker met „ons Gereformeerde eksegeese” zijn persoonlijke uitleg van Genesis 1? Het is toch geen „argumentum ex consensu”? Want ook op dit punt heerste zeker geen eenstemmigheid.

Men mag een Schrift-ignorerende natuurwetenschap en evolutieleer op dit punt beslist niet gelijk stellen (blz. 142).

Natuurlijk is het woord „soort” in de Afrikaanse Bijbelvertaling geen technisch biologische term, maar hij wordt en is door hen die met de hiermee samenhangende problematiek onvoldoende op de hoogte zijn, wel al te gemakkelijk als zodanig gehanteerd. Daarom is dit woord op deze plaats wel zeer ongelukkig gekozen.

Als laatste opmerking: Wie dit antwoord onbevredigend noemt, heeft misschien wel gelijk. Er bestaat nog noodzaak genoeg voor voortgaande studie en discussie. Schuwen we deze niet. Wie met het toe der dingen bezig is, op welk gebied van onderzoek ook, is bezig

met hetgeen ons als mense opgedragen is. Want het wetenschappelijk bedrijf is immers in ons mens-zijn, in de schepping Gods gefundeerd.

A. A. MANTEN.

Rijksuniversiteit Utrecht,
Februari 1960.
